

Factory Inspection was established in 1884. Its main task was to control and regulate relations between employers and employees, keep statistics of the industry development.

Following the analysis and structuring of legislative documents adopted by the Government of the Russian Empire, the article demonstrates the establishment and organization of work and activity of the Fabric Inspection of Kyiv district. Particularly, the following factory inspection included to the Full Compilation of Laws of the Russian Empire have been analyzed: «On Minor Employees at the Factories, Plants and Manufactory» (1882), «On Recovery for Violations of Regulations on the Work of Minors at Factories, Manufactories and Handicraft Establishments» (1884), «On the Ban of Night Work for Minors and Women at the Factories, Plants and Manufactures» (1885), «Rules on Supervision Over Factory Industry Establishments and Mutual Relations between Employers and Employees» (1886), «On Amendments to the Regulations on the Work of Minors, Juveniles and Females at the Factories, Plants and Manufactures and Influence of the Rules on Work and Teaching of Minors at the Handicraft Establishments» (1890), «Transformation of the Factory Inspection and Positions of Provincial Mechanics and Influence of the Rules on Supervision over the Establishments of the Factory Industry and Mutual Relations between the Employers and Employees» (1894), «Order to the Officials of the Factory Inspection from the Department of Trade and Manufactures of the Ministry of Finance» (1894). These legislative acts regulated basically the organization of the Factory Inspection activities. It had to control the fact that the employers and employees at the factories and plants observed strict legislative restrictions provided by the mentioned laws, and to inform the court about their violation. From the very beginning the Factory Inspection was accountable to the Ministry of Finance and since 1905 it subordinated the Ministry of Trade and Industry of the Russian Empire.

In this regard, after analyzing and structuring various laws, we have received information on the main preconditions for the establishment of the Factory Inspection; organization of its work at the factories and plants; territorial expansion of the Factory Inspection; authorities of the factory inspectors related to the settlement of labor disputes; punishment of employers and employees for violation of labor factory legislation, including reorganization of this state body (the Factory Inspection) in 1894 and expansion of the territory of its control. On the one hand the place of the Factory Inspection within the system of public administration as an independent state body has been presented. On the other hand, its role in the settlement of “employees’ issue” through control over the compliance with labor fabric legislation has been highlighted.

Keywords: the Factory Inspection, Kyiv factory district, factory legislation, labor law, legislative documents, legislative acts, economic history of Ukraine, employees.

До редакції надійшла 21.12.2015.

УДК 796:03:378.4(477-25)

**© Наталія Соколова,
Оксана Попова
(Київ)**

СПОРТИВНЕ ЖИТТЯ В УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Статтю присвячено становленню й розвитку спортивного життя в Університеті св. Володимира впродовж XIX – початку XX ст. Методологічну основу публікації склали історичний, порівняльний й діалектичний методи дослідження.

Встановлено, що з моменту відкриття навчального закладу в 1834 р. студенти мали змогу факультативно відвідувати заняття з фехтування, танців й верхової їзди, які й склали систему фізичного виховання в університеті. Проте, відсутність грошей у студентів, спеціально розроблених навчальних програм і несприйняття суспільством даного предмету як необхідного для нормального фізичного розвитку молоді робили дисципліни спортивно-оздоровчого напрямлення не занадто популярними.

Аналіз нормативно-правових актів доводить, що ситуація почала кардинально змінюватись наприкінці XIX ст., коли в навчальних закладах Російської імперії запроваджено як обов’язкову навчальну дисципліну гімнастику. Проте, в Університеті св. Володимира спорт залишався елітарним хобі для студентів. Лише за додаткову плату студенти продовжували відвідувати гуртки фех-

тування, верхової їзди й танців, що носили практичний характер. Ігрові та силові види спорту значного поширення серед студентів Університету св. Володимира не мали.

З'ясовано, що на початку ХХ ст. з дозволу Міністерства Народної освіти починає роботу спортивний гурток, де популяризувались такі види спорту як гімнастика, фехтування, легка й важка атлетика, боротьба, бокс. Поступово створювались команди з футболу й хокею. Для проведення тренувань, керівництвом гуртка орендувались приміщення київських спортивних товариств, також досягнуто домовленості з керівництвом університету про початок занять в Ботанічному саду. Паралельно, керівниками гуртка організовувались публічні лекції, що пропагували здоровий спосіб життя серед населення, влаштовувались спортивні свята. Робота гуртка висвітлювалась на сторінках тогочасної київської преси «Краса та сила», «Спорт та ігри».

Ключові слова: Університет св. Володимира, спорт, гурток, фехтування, верхова їзда, танці.

Невід'ємною частиною навчального процесу вищої школи є фізичне виховання. Проте, на сьогодні ми спостерігаємо вкрай низький рейтинг фізичної культури й спорту серед студентської молоді. Цьому сприяють, перш за все, застарілі методи викладання дисципліни, а також відсутність у студентів мотивації до здорового способу життя. Заняття фізичною культурою сприймаються виключно як необхідність для отримання оцінки. Звичайно, українські фахівці шукають шляхи й засоби подолання кризових явищ в системі фізичного виховання, звертаючи увагу на досвід європейських країн. Більшість фахівців розуміють, що не можливо перенести на українські терени систему фізичного виховання іншої країни у чистому вигляді, не враховуючи ментальних особливостей. І тому, звернення до історичного досвіду попередників сприятиме вирішенню даної проблеми, який сприйматиметься як важливе джерело прогресивних ідей в галузі фізичної культури та спорту.

Звичайно, проблема розвитку спорту в освітніх закладах України неодноразово ставала об'єктом дослідження сучасних вчених. Так, питанню функціонування студентських гуртків у вищих навчальних закладах України на початку ХХ ст. присвятили свої роботи Г. Приходько, Н. Левицька, М. Кругляк. Частково історія розвитку фехтування як навчальної дисципліни в Університеті св. Володимира висвітлювалась О. Дьоміною, В. Бусолом, В. Шубертом. Проте, тема залишається маловивченою через відсутність комплексних ґрунтовних досліджень.

Метою даної публікації є спроба вивчити, на основі джерельної бази, досвід у розвитку фізичної культури і спорту Університету св. Володимира з моменту його створення й до початку революційних подій 1917 р.

1834 р. у Києві розпочинає роботу Університет св. Володимира, головною метою якою була підготовка кваліфікованих кадрів для чиновницької служби. Під час вступної кампанії перевага надавалась вихідцям зі шляхетних родин. За час навчання в вищому закладі сту-

денти освоювали фахові дисципліни, декілька іноземних мов і так зв. «мистецький цикл», що включав фехтування, верхову їзду, танці, музику та малювання. Саме предмети мистецького циклу склали основу системи фізичного виховання в університеті. Запровадження занять з фехтування, верхової їзди і хореографії не лише продовжили традицію дворянського виховання, а й сприяли підвищенню рухової активності студентів.

У першій половині ХІХ ст. дисципліни «мистецького» циклу викладались факультативно й за гроші. Це пояснюється тим, що в Російській імперії, згідно чинного законодавства, всі предмети фізкультурно-оздоровчого напрямлення викладались за бажанням батьків і виключно за додаткову платню. Згідно кошторису університету св. Володимира, держава не виділяла кошти на утримання вчителів та оренду приміщень (де проходили заняття з фехтування й танців; додатково заклад мав дерев'яний манеж у дворі першої гімназії з 9 кінями) [15, с. 156]. Та не дивлячись на це, в перші роки існування університету, заняття «мистецького» напрямку були досить популярні. Так, фехтуванням у середньому займалось 12 студентів, верховою їздою – 15, а хореографією – 22, й це при тому, що в 1834 р. загальна кількість студентів складала 62 особи, в 1835 р. – 120, 1836 р. – 203, 1837 – 263 [15, с. 177].

Слід відзначити, що в Університеті св. Володимира вперше в Російській імперії у 1839 р. з ініціативи міністра народної освіти графа С. Уварова запроваджено безкоштовне й обов'язкове навчання танцям і фехтуванню, і по можливості гімнастикою [1, с. 254]. На жаль, це нововведення пов'язане з низьким рівнем виховання студентів, адже попри заборону приймати до університету хлопців, котрі не закінчили повний гімназійний курс, ці правила постійно порушувались через брак абітурієнтів чи протекцію високопосадовця. Однак, через відсутність коштів, керівництво університету часто ігнорувало розпорядження С. Уварова й змушувало студентів платити

гроші за відвідування занять з дисциплін «мистецького циклу» [1, с. 257].

В першій половині XIX ст. паралельно зі спортивними дисциплінами великої популярності набували більярд та карти, корті швидко перетворились на засоби заробітку грошей та шкідливу звичку. Масового характеру ці розваги набули на початку 50-х рр. XIX ст., коли сам міністр внутрішніх справ Д. Бібіков під час зустрічі зі студентами Університету св. Володимира закликав молодь забавлятися більярдом, картами й відвідувати публічні будинки, але в той же час радив триматись подалі від політики [9, с. 175]. Тобто, аполітичність і громадська пасивність студентів, так бажана для влади, змушувала чиновників спонукати студентську молодь вести дозвільний спосіб життя.

Розуміючи становище, в якому опинились студенти, професорсько-викладацький склад Університету св. Володимира починає наголошувати на необхідності запровадження занять з гімнастики, намагаючись замінити види студентського дозвілля з розважального характеру на фізкультурно-оздоровчий. Так, 10 червня 1854 р. в актовій залі університету відбувся виступ доктора медицини Х.Я. фон Гюббенета, присвячений необхідності введення в усіх навчальних закладах Російської імперії гімнастики [3, с. 21]. Постійні дискусії вчених у другій половині XIX ст. з приводу запровадження фізкультурних дисциплін у навчальні програми навчальних закладів дали результати. В 1889 р. гімнастику введено як обов'язкову дисципліну в початкових та середніх навчальних установах, тоді як студенти продовжили факультативно займатись фехтуванням, танцями й верховою їздою. Лише напередодні Першої світової війни до цих дисциплін додали стрільбу [2, с. 96]. Тобто, до кінця XIX ст. спорт залишався елітарним хобі для студентської молоді, при цьому найпопулярнішими видами визнавались фехтування, танці й верхова їзда, що мали практичний характер (верхова їзда необхідна була для випускників медичного факультету, котрі пов'язували майбутню професію з військовою медициною; танці – для відвідування балів і звань вечорів). Ігрові та силові види спорту значного поширення серед студентів Університету св. Володимира не мали. Спорт, як постійний елемент увійшов у життя студентів на початку XX ст.

Активізації спортивного життя в Університеті св. Володимира сприяли встановлені Міністерством народної освіти «Тимчасові правила організації студентських установ у вищих на-

вчальних закладах відомствах Міністерства народної освіти» від 22 грудня 1901 р., які дозволяли відкриття студентських науково-літературних, мистецьких й спортивних гуртків, їдалень, бібліотек і читалень [4, с. 172]. Постанова також передбачала виділення певної суми грошей з університетського кошторису для закупівлі необхідного обладнання [4, с. 176].

Ознайомившись з «Тимчасовими правилами», професор кафедри судової медицини Університету св. Володимира М. Оболонський звернувся до керівництва медичного факультету з проханням дозволити ввести в навчальному закладі дисципліну фізкультурно-оздоровчого напрямку. Для вирішення цього питання було створено спеціальну Комісію, проте її робота залишилась безрезультатною. Через три роки М. Оболонський спробував знову вирішити це питання й подав прохання на ім'я ректора, мотивуючи свої дії вкрай незадовільним станом здоров'я студентів. У своєму проєкті професор заявляв про необхідність ввести до програми такі дисципліни: фехтування, метання, стрільбу, гру в кеглі, лаун-теніс, вправи з гирями та гімнастику, додатково вимагав виділити спеціальне приміщення для облаштування гімнастичного залу. Новостворена Комісія дала схвальний відгук щодо запровадження занять спортом для студентів, а також приступила до розробки плану будівництва гімнастичного залу [5].

Пропозиції професора М. Оболонського були схвально зустрінуті студентською молоддю, яка в вересні 1905 р. звернулася до ректора з проханням дозволити організувати гурток любителів фізичних вправ з метою зміцнення фізичного стану організму [5]. Новостворений гурток діяв за підтримки правління Університету, проте широкої популярності серед студентства не набув, про це свідчить повідомлення на сторінках київського видання «Краса та сила». Повідомлялось, що для основної маси гурток був скоріше симпатичною компанією, а ніж загальностудентською організацією [10, с. 12]. Негативно на роботу даного спортивного осередку впливали фінансові труднощі й відсутність необхідних приміщень для тренувань.

Ситуація змінилася 1909 р., коли Радою Університету затверджено статут «Спортивного гуртка студентів Університету св. Володимира», членами якого могли стати всі бажаючі благонадійні студенти, котрі сплачували членські внески на його утримання. Гурток мав власну печатку та вітрину в одному з коридорів Університету [6, с. 28–33].

Успішній роботі спортивного гуртка сприяло вирішення проблеми з приміщеннями для

проведення занять. Як зазначає Г. Приходько, керівництву вдалося домовитись з лікарем В. Крамаренко про аренду приміщень у приватній лікувально-профілактичній та гімнастичній установі «Верітас». У травні 1909 р. з дозволу адміністрації Університету члени гуртка розпочали свої тренування в Ботанічному саду. Згодом, в 1910 р. укладено угоду з київським «Німецьким гімнастичним товариством» про надання можливості користуватись гімнастичною залою, а 1913 р. – з Олександрівською гімназією [8, с. 313]. Також гурток співпрацював з товариством «Сокіл» на майданчику якого (на Сирці) проводили футбольні матчі [11, с. 25].

В спортивному гуртку популяризувались такі види занять, як гімнастика, в тому числі й сокільська, фехтування на рапірах, легка й важка атлетика, французька боротьба, бокс, проводились тренування з лижного спорту. З 1911 р. студенти активно почали займатись веслуванням, з 1913 р. – футболом та хокеєм. Окрім тренувань, члени гуртка проводили публічні змагання, здебільшого та території Ботсаду, про які не раз писала тогочасна київська преса – періодичні видання «Краса та сила», «Спорт та ігри». Крім того, гуртківці влаштовували публічні лекції та спортивні свята. Великою популярністю користувались лекції активного члена гуртка, гімнаста, який розробив комплекс вправ з вольової гімнастики, редактора журналу «Краса та сила» доктора О. Анохіна про значення спорту та фізичної культури в житті людини [7, с. 12]. Одним із грандіозних спортивних заходів гуртківців стало проведення в травні 1914 р. пароплавного гуляння до Межигір'я, під час якого всі учасники змагались у метанні диску, ядра, спису, гімнастиці, боротьбі [13, с. 6].

Одночасно, члени гуртка активно вдосконалювали спортивне обладнання. Так, видання

«Спорт та ігри» повідомляє про замовлення гуртком спеціальної моделі саней для катання з гір, проте проект був визнаний невдалим [12, с. 3].

Паралельно зі спортивним гуртком в Університеті св. Володимира з 1906 р. діяв «Клуб студентів імператорського університету Св. Володимира, членів Партії Академічного порядку», де бажаючі могли ознайомитися з науковою літературою, послухати реферати та лекції, зайнятися спортом. Клуб працював з десятої години до півночі [14, с. 1–8]. На відміну від спортивного гуртка «Клуб» скоріш був осередком молоді за інтересами.

Отже, з моменту початку роботи Університету св. Володимира студенти отримали можливість займатись такими спортивними дисциплінами як фехтування, верхова їзда й танці, проте запроваджені вони були як платні факультативні заняття. Та попри це, в перші роки функціонування вишу, спостерігається значна активність відвідування дисциплін фізкультурно-спортивного напрямку студентською молоддю. На жаль, поступово популярність предметів падає. Це пояснюється матеріальними проблемами студентів, а також відсутністю мотивації до занять спортом. Ситуація кардинально змінюється наприкінці ХІХ ст., коли спорт перетворюється на престижне хобі. Молодь активізує свої сили і на початку ХХ ст. в Університеті св. Володимира з'являються спортивні гуртки, учасники яких не лише займались окремими видами спорту, а й намагались популяризувати його серед громадськості.

Перспективи подальших досліджень варто спрямувати на вивчення проблеми розвитку спортивного життя в інших вищих навчальних закладах України в дореволюційний період (Харківський, Новоросійський університети, Київський політехнічний інститут).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Владимирский-Буданов М.Ф. История Императорского Университета св. Владимира / М.Ф. Владимирский-Буданов. – К., 1884. – 674 с.
2. Вострокнутов Л.Д. Заповіт віків: здоровий спосіб життя українського народу / Л.Д. Вострокнутов. – Х., 2004. – 160 с.
3. Гюббенет фон Х.Я. Значение гимнастики в жизни человека и народов, речь, читанная доктором медицины Х.Я. Фон Гюббенетом ординарным профессором хирургии с офтальмиатрией в торжественном собрании Императорского Университета св. Владимира 10-го июня 1854 года / Х.Я. Фон Гюббенет. – К., 1854.
4. Журнал Министерства народного просвещения. – 1902. – Ч. СССXXXIX.
5. Кругляк М. Спорт в житті студентства підросійської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / М. Кругляк // Історична панорама: Збірник наукових праць. – Чернівці, 2009. – Ч. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.info-library.com.ua/books-text-10337.html.
6. Левицька Н. Дозвілля студентів-гуманітаріїв Наддніпрянської України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / Н. Левицька // Гілея : Науковий вісник: збірник наукових праць. – К., 2013. – Вип. 77. – С. 28–33.

7. Лекция доктора А.К. Анохина в Киевском Университете св. Владимира // Красота и сила. – 1913. – № 7. – С. 12.
8. Приходько Г.І. Діяльність студентських спортивних гуртків і товариств вищих освітніх закладів України на початку ХХ ст. / Г.І. Приходько // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2012. – № 34/35. – С. 311–315.
9. Романович-Славатинський О. Із спогадів про Київський університет та його викладачів у 1843–1854 роках / О. Романович-Славатинський / З іменем святого Володимира: у 2-х кн. / упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 1994. – Кн. 1.
10. Саликовский В.С. Спортивный кружок студентов Университета Святого Владимира / В.С. Саликовский // Красота и сила. – 1913. – № 1. – С. 12–14.
11. Спортивный кружок студентов Университета св. Владимира // Красота и сила. – 1913. – № 6.
12. Спортивный кружок студентов св. Владимира // Спорт и игры. – 1913. – № 2.
13. Толь А. Спортивное выступление академического кружка при университете св. Владимира / А. Толь // Русский спорт. – 1914. – № 22.
14. Устав Клуба студентов Императорского Университета св. Владимира членов Партии Академического порядка. – К., 1906. – С. 1–8.
15. Шульгин В.Я. История Университета св. Владимира / В.Я. Шульгин. – Спб., 1860. – 230 с.

© *Наталія Соколова,
Оксана Попова
(Київ)*

СПОРТИВНАЯ ЖИЗНЬ В УНИВЕРСИТЕТЕ СВ. ВЛАДИМИРА (XIX – НАЧ. XX В.)

Статья посвящена становлению и развитию спортивной жизни в Университете св. Владимира в течении XIX – нач. XX в. Методологическую основу публикации составили исторический, сравнительный и диалектический методы исследования.

Установлено, что с момента открытия учебного заведения в 1834 г. студенты имели возможность факультативно заниматься фехтованием, танцами и верховой ездой, которые и составили систему физического воспитания в университете. Однако, отсутствие денег у студентов, специально разработанных учебных программ и неприятие обществом данного предмета как необходимого для нормального физического развития молодежи делали дисциплины спортивно-оздоровительного направления не слишком популярными.

Анализ нормативно-правовых актов показывает, что ситуация начала кардинально меняться в конце XIX в., когда в учебных заведениях Российской империи введено в качестве обязательной учебной дисциплины гимнастику. Однако, в Университете св. Владимира спорт оставался элитарным хобби для студентов. Только за дополнительную плату студенты продолжали посещать кружки фехтования, верховой езды и танцев, которые носили практический характер. Игровые и силовые виды спорта распространения среди студентов Университета св. Владимира не получили.

Установлено, что в начале XX в. с разрешения Министерства Народного просвещения начинает работу спортивный кружок, где популяризовались такие виды спорта как гимнастика, фехтование, легкая и тяжелая атлетика, борьба, бокс. Постепенно создавались команды по футболу и хоккею. Для проведения тренировок, руководством кружка арендовались помещения киевских спортивных обществ, также достигнута договоренность с руководством Университета о начале занятий в Ботаническом саду. Параллельно, руководителями кружка организовывались публичные лекции, где пропагандировался здоровый образ жизни среди населения, устраивались спортивные праздники. Работа кружка освещалась на страницах тогдашней киевской прессы «Красота и сила», «Спорт и игры».

Ключевые слова: Университет св. Владимира, спорт, кружок, фехтование, верховая езда, танцы.

© *Nataliya Sokolova,
Oksana Popova
(Kyiv)*

SPORTS LIFE AT THE UNIVERSITY OF ST. VLADIMIR (XIX–XX CENTURIES)

The article is devoted to the formation and development of sports life at the University of St. Vladimir during XIX – early XX century publications were methodological basis of historical, comparative and dialectical methods.

It was established that since the opening of school in 1834, students had the opportunity to attend optional classes in fencing, dancing and riding, which are made up of physical education system in the university. However, the lack of money in the students, specially designed training programs and the public rejection of the subject as is necessary for normal physical development of young people doing a sports discipline referral is not too popular. Instead, in the 50 years of the nineteenth century become popular entertaining sports games, such as billiards and cards. In this period, with the help of the authorities, students are permissive lifestyle, attending entertainment clubs, restaurants and public buildings. This policy of power due to a desire to keep young people away from political life.

Determined that in the second half of the nineteenth century university teachers try to convince the public of the need for the introduction of gymnastics as a compulsory discipline in all educational institutions of the country. The teaching staff to promote their ideas conducts public lectures, learn from foreign experience.

Analysis of the regulations shows that the situation began to change dramatically in the late nineteenth century, when the educational institutions of the Russian Empire introduced as a compulsory discipline gymnastics. However, at the University of St. Vladimir elitist sport is a hobby for students. Only surcharge students continued to attend circles fencing, riding and dancing that were practical. Gaming and power sports widely spread among the students of the University of St. Vladimir had.

Determined that during the second half of the nineteenth century, the teachers of the University of St. Vladimir endeavor to involve students in the orbit of sports life.

It was found that in the early twentieth century as a result of resolution of the Ministry of National Education, which allowed to organize in higher education student groups active public activity of teachers and students of the University of St. Vladimir. During 1901–1905 years students trying to get permission from the university management to organize student sports club, but all attempts failed.

Only in 1909, starts a sports club, which popularized sports such as gymnastics, fencing, track and weightlifting, wrestling, boxing. Gradually created teams of football and hockey. For the training, the leadership group rented the Kyiv sports associations, also agreed with the University of beginning classes at the Botanical Garden. In parallel, the group leaders organized a public lecture that propahanduvaly healthy lifestyle among the population, were organized sports events. Working group covered in the pages of contemporary Kiev press «Beauty and Power», «Sports and Games». Analysis of periodicals shows that the sports circle of students of the University of St. Vladimir was popular among students and teachers of educational institutions, and sports events were held regularly aroused interest among Kiev.

Determined that for a specified period of revitalization sporting life at the University of St. Vladimir financial problems interfere with students, the lack of special facilities for training, lack of training programs and highly qualified specialists.

Key words: University of St. Vladimir, sports, club, fencing, horseback riding, dancing.

До редакції надійшла 17.12.2015.

УДК 94(477)»1909/1918»

**© Ігор Верба
(Київ)**

«СПРАВА СТАШЕВСЬКОГО» І КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

У статті аналізується конфлікт між двома відомими дослідниками Євгеном Сташевським і Митрофаном Довнар-Запольським, який виник у стінах Київського університету у 1910-х рр. у зв'язку з винесенням Є. Сташевським документів з Московських архівів.

Ключові слова: Київський університет, конфлікт, боротьба дослідників, крадіжка документів.

Так звана «справа Сташевського» є однією з головних у біографії знаного російського і українського історика професора Київського університету Євгена Дмитровича Сташевського (1884–1938). Вона згадується у багатьох наукових і не тільки наукових публікаціях. у свій час ця обставина наробила широкого галасу серед педагогічної та

наукової громадськості не тільки Києва і України, а й усієї Російської імперії. Можна стверджувати, що завдяки цій справі його ім'я переважно відоме у дослідницьких колах. Щоправда, ця справа аж занадто гіперболізована і що, прикро, політизована й в багатьох випадках перекручена, що кидає, звичайно, тінь і на самого вченого.